

با ژرف نگری در آثار اهل ادب و هنر، درمی یابیم که ایشان وارد قلمرویی شدند که آنچه به ظاهر نادیدنی و ناشنیدنی بود را، دیده اند و شنیده اند و فراتر از خودآگاه خود، ناخودآگاه خویش را هم کشف کرده و شجاعانه به آن وفادار بوده اند و بدین سبب حتی دیوانه خطاب شدند، استهزاء شدند و بیش از آن تکفیر شدند و گاه جان خود را بر سر آنچه که ایمانشان بود گذاشتند. مهمترین دلیل این امر سوء فهم دیگران از اندیشیده های ایشان بوده است زیرا فهم زبان و به تبع معنای این تاملات و آثار تراویده از آنها سنخیتی را می طلبد که به معنای داشتن نه صرفا دانش مناسب برای فهم اثر بلکه به معنای همانندی و یا حداقل مشابهت تجربه عملی با آزموده ها و آموخته های آفرینشگران چنین آثاری است. زیرا ادبا و هنرمندان، حضور در جهانی را تجربه کرده اند که آفرینش آثار ایشان ثمره همین تجربیات شگرف و البته به سختی بیان شدنی و فهم پذیر است، که من آن را "رؤیای بیداری" و این آفرینشگران را "رؤیابینان بیدار"

نامیده‌ام و منظور از این کاربرد این است که همچنان که دیدن رویا هنگام خواب واقع می‌شود، این رؤیا بینی تجربه‌ای است که در بیداری هم امکان پذیر است و یکی از وجوه آن هنگامی است که اثر ادبی ویا هنری در ژرفای ناخودآگاه صاحب اثر، شکوفا می‌شود و تجلی می‌کند و همچنان که فهم رؤیا در بسیاری از موارد نیازمند روشنگری است و در حقیقت زبان عناصر رویا از آنجا که خود را معمولاً در پرده نشان می‌دهند از سنخ واقعیتی است که تفسیر می‌طلبد و باز همان گونه که رویا و امور رویا گونه در زمره یکی از اساسی‌ترین، مهم‌ترین و پرمخاطره‌ترین راه‌های پیوند میان آدمی و آسمان یا به بیانی دقیق‌تر فراسوی جهان ماده، در طول تاریخ بوده است و صد البته به واسطه پیچیدگی که در ساز و کار زبانی و معنایی این ارتباط وجود دارد، فهم ژرفای آن دشوار و زمان‌بر است، اثر ادبی و هنری نیز اینگونه است و اصولاً این زبان نه خیال‌پردازی افسار گسیخته، بلکه گونه خاصی از اندیشیدن است و اساساً تفکر در چنین ساختیر بنیاد همین امور پرسش برانگیز شکل می‌گیرد.

بنابر این تحلیل و توضیح چگونگی این امر که اثر ادبی ویا هنری به مثابه رؤیای بیداری است با یاری جستن از دانش روانکاوی، در زمره پژوهش‌های بایسته در روزگار ماست. خصوصاً اندیشه‌ها و دیدگاه‌های "کارل گوستاو یونگ" - که برای من بسیار جالب توجه و ژرف است - و بررسی ظرائف و نکات زبانی و معنایی داستان پرنندگان عطار یکی از اهداف مهم این پژوهش است.

اما رویکرد های اساسی من در این پژوهش چهارده ساله در حوزه های گوناگون کیمیاگری، روانکاوی و دیدگاه های ادبی معاصر برای آشنایی خوانندگان محترم این کتاب از این قرار است:

قاعده‌مندکردن جریان استکمالی روان انسانی در منطق الطیر عطار

نخستین و مهمترین هدف از این پژوهش ، ارائه فرمول فکری و زبانی یا به بیانی دیگر "قاعده مند کردن جریان استکمالی روان انسانی در منطق الطیر عطار" بوده است که با بهره گیری از روش های گوناگونی انجام شده است:

1- طرح آراء برخی پژوهشگران معاصر

2- و همچنین برخی متقدمان در حوزه علمی ادبیات و روانکاوی در تحلیل و بررسی زبان و معنای منطق الطیر، در زمره از مهمترین این شیوه ها ست. هر چند به باور من اصولاً علم نامیدن ادبیات قدری در محل تامل است زیرا اساساً ادبیات، علم در معنای علم سواد نیست بلکه از سنخ دانش هایی است که به تعبیر عارفان ، به ساحت علم بیاض و فکرت قلبی تعلق دارد ، اما کوششهای محققان عصر حاضر بر آن بوده است تا وجه دیگری را نیز برای این به اصطلاح دانش هنرمندانه بیابند زیرا نگاه علمی به آن وجه ادبیات که قابلیت و جای چنین نگاهی را دارد، اگر نگوییم ضروری ترین اما یکی از نیازهای اساسی زمان ما در عرصه پژوهشهای ادبی است به همین خاطر وجه همت بسیاری از پژوهشگران معاصر بر این بوده است تا این مهم را به اثبات برسانند که اکنون زمان آن رسیده است تا قاعده مندی مقوله های ادبی (البته مقوله هایی که جای چنین نگاهی را دارند) مطرح گردد تا بتوان در این عرصه نیز الگویی برای اندیشیدن، آفریدن و نوشتن داشت. در راستای چنین ضرورتی در این کتاب، کوشیده ام تا با طرح نظریات معاصران در حوزه ادبیات و نیز روانکاوی و نشان دادن قواعد حاکم بر زبان و عناصر داستانی اثر عطار ، 3 نکته مهم را نشان دهم:

1- نخست این کار بنای پلی است میان آنچه که دیروز آفریده شده است و آنچه که امروز اندیشیده می شود. یافتن مشترکاتی میان آن دیروز و این امروز که بسیار با اهمیت و اساسی هستند.

2-دیگر اینکه از طرح دیدگاه‌های معاصران در حوزه‌های مختلف، در نقد و بررسی داستان پرندگان، هرگز هدف، تحمیل و یا حتی همسان‌انگاری این دیدگاه‌ها به یا با آنچه که در زبان و معنای این داستان وجود دارد نبوده بلکه هدف نشان دادن ویژگی‌های ممتاز و گسترده و ژرفای زبانی و معنایی این اثر بوده است تا نشان دهیم بی‌تردید این شعر ارزشمند هنوز هم برای جهان معاصر در محل تحقیق، آموختن و عمل کردن است و زمان هرگز نتوانسته است غبار کهنگی بر آن بپاشد و این داستان تا همیشه پویا و تازه می‌ماند اما هر زمانی به گونه‌ای.

وامایکی از مهمترین ابعاد پژوهش حاضر به منظور نشان دادن قاعده مندی جریان تکاملی روان آدمی در منطق الطیر بهره‌گیری ما از "دانش کیمیاگری" است.

دانش کیمیاگری در زمره دانش‌هایی است که در درازنای تاریخ بشر درباره آن بسیار گفته‌اند و نوشته‌اند تا بدانجا که رازناکی این علم حتی بعضی را بر آن داشته است که آن را افسانه شمرده و از واقعیت به دور دانسته‌اند. حتی شگفتی‌های این دانش رازناک، نظر جمعی از دانشمندان علوم عقلی و تجربی را هم به سمت خود کشانیده است که "ایزاک نیوتن" یکی از آنهاست. آنچنان که در سال 2004 "دانشگاه ایندیانا" در آمریکا، پژوهش‌هایی را با هدف بررسی دست‌نوشته‌های نیوتن درباره کیمیاگری آغاز کرد (1) و یا در شماره جولای و اگوست 2013 در نشریه علمی و برجسته دیسکاور، مقاله‌ای به چاپ رسید که بر اساس شواهدی از آثار برجای مانده از اندیشه‌ها و تاملات نیوتن، وی را یکی از بزرگترین کیمیاگران جهان نامیدند (2). اما آنچه در این میان مهم است این است که کیمیاگری چه در ساحتی نمادین و یا افسانه‌پردازانه و چه در معنایی واقعی، از هدفی عظیم در زندگی آدمی خبر می‌دهد و آن این است که انسان در پی کشف تواناییهای بالقوه اش به منظور ارتقای مرتبه

وجودی خویش از رهگذر فعلیت بخشیدن به همین استعدادها و توانایی هاست و این دانش به او این امکان را می دهد که با تجلی نیروهای بالقوه اش موجودیت خویش را هرچه بهتر و بیشتر معنا بخشد. و این همان فرآیندی است که در روان کیمیاگر تحقق می یابد آن هنگام که در آزمایشگاه و در انبیب کیمیاگری یا (آتانور) تلاش می کند تا مس را به طلا بدل کند.

این دانش -که البته از جهتی می توان آن را "هنر" هم نامید و در این کتاب در این باره مفصلاً توضیح داده ام- افزون بر روزگاران کهن، در مشرق زمین و در مغرب زمین معاصر نیز مورد توجه بوده است. به طوری که در جهان اکنون، "کارل گوستاو یونگ" سالهای بسیاری از حیات خود را صرف بررسی نمادهای کیمیاگرانه به منظور یافتن پیوند میان آنها و روان آدمی کرده است و در نتیجه مطالعه رویاهای خود و جمع کثیری از مراجعان و بیمارانش، کتابهای ارزشمندی چون "روانشناسی و کیمیاگری" و "روایها" را نگاشته است که نشان می دهد کیمیاگری و روانکاوی و البته ادبیات و هنر تا چه اندازه با یکدیگر پیوند دارند.

با مطالعه این آثار نمی توان این واقعیت مهم را نادیده گرفت که انسان، ناگزیر از شناخت آن سوی پنهان وجود خویش است و اگر چنین نکند هرگز نخواهد توانست هدف اساسی بودن خویش را محقق سازد. این آن امر مهمی است که تفکر حاکم بر منطق الطیر عطار نیز بر آن صحه گذاشته است و من را بر آن داشت تا مقوله قاعده مند بودن این جریان به سوی کمال یافتگی را از چنین چشم اندازی مطرح کنم زیرا باور دارم که آنچه که در کیمیاگری "اوپوس" (3) یا همان "عمل بزرگ کیمیاگری" نامیده می شود که تبدیل فلزات پست به طلاست در اثر عطار برای مرتبه

وجودی آدمی رخ می دهد و برای نشان دادن آن نیز دلالت‌های زبانی و معنایی منطق الطیر را مطرح کرده ام. این نه به آن معناست که عطار عامدانه و یا آگاهانه از فرمول دانش کیمیاگری بهره برده است و یا آثار کیمیاگرانی را که در کتاب حاضر از آنها بهره برده ام همانند "رساله سپیده دم توماس آکویناس" (4) دیده و خوانده است، (هرچند شاید چنین هم بوده است زیرا بر اساس معنای منطق الطیر، نمی توان منکر آگاهی عمیق عطار از دانش کیمیاگری نیز شد)، بلکه به این معناست که ظرفیت ها و توانمندی های زبانی و معنایی منطق الطیر تا بدانجاست که می توانیم از این چشم انداز هم این اثر را ژرفکاو کنیم. این فرمول کیمیاگرانه شامل 3 مرحله است که با 3 کلمه لاتین نامیده شده اند هرچند در برخی مکاتب کیمیاگری به بیش از سه مرحله اشاره شده است اما مشهورترین آنها که هم "آکویناس" و هم "یونگ" آن را مطرح کرده اند، همین سه مرحله اند که با 3 رنگ نیز نشان داده شده اند که هر کدام بیانگر تغییر رنگ فلز هنگام تبدیلیش به طلاست و البته گویای مراحل رشد وجودی انسان کیمیاگر نیز هست. این 3 مرحله عبارتند از:

Nigredo-1 (سیاهی)

Albedo-2 (سفیدی)

Rubedo-3 (سرخ)

که در این کتاب بر هر کدام از این مراحل نامی را متناسب با آنچه که در منطق الطیر رخ داده است گذاشته ایم که از این قرارند:

1-مرحله بالقوه

2-مرحله حل مساله

3-مرحله فعلیت یافتگی

به اختصار می توان گفت **مرحله بالقوه** عنوانی است که ضمن تعریف آن و طرح دلالت‌های زبانی و معنایی این مرحله در داستان پرندگان، به کیفیت موانع و مسائل بر سر راه پرندگان در این داستان و نیز تحلیل نماد شناسانه آنها و چگونگی تفسیر و مواجهه با آنها پرداخته شده است.

همه مسائل حل می شود عنوان بخش دیگر این کتاب است. اینکه اساسی‌ترین معمای هستی، خودآگاهی و حل مسأله خویشتن است، مهمترین کار علمی آدمی در جریان پویای زندگی او است و این مهم تحقق نمی‌پذیرد مگر با یاری راهنمایی خردمند و صافی ضمیر که خود پیش‌تر در اندیشه حل چنین مسأله‌ای بوده و به فهم آن نائل آمده که این بیان هنرمندانه در قالب "**هددشناسی**" منطق الطیر مفصلاً کاویده شده است، اینها از اهم مطالبی است که در این بخش مورد تحلیل زبانی و معنایی قرار گرفته است.

مرحله فعلیت یافتگی سومین مرحله حرکت استعلایی پرندگان عطار است. اینکه مرحله فعلیت یافتگی چیست و مرتبه وجودی و قابلیت‌های پرندگان در این مرحله از داستان چگونه در قالب زبان و معنا به تصویر

کشیده شده‌اند، در زمره مقوله‌هایی است که هم در حوزه زبان نمادین و هم روانکاوی بسیار در خور تأمل است، همچنین طرح موضوع "تولد دوباره" (5) در مقام شکلی خاص از "گسترش شخصیت" (6) در روانکاوی یونگ در ساحت زبان داستان پرندگان، همچنین بیان رویکردهای طرح مصادیق فعلیت یافتگی و تحلیل روانکاوانه آن در داستان پرندگان و بالاخره پیامبران و پرندگان یا آدمیان فعلیت یافته و ظرائف زبانی آن، موضوعات بررسی شده در این بخش از این کتاب می‌باشند.

از طرح این قواعد فکری - زبانی- معنایی، 3 هدف اساسی را مطرح نظر داشته‌ام:

1- نخست اینکه نشان دهم اثر عطار شامل وجوه کیمیاگرانه قدرتمندی است که هم شامل ساحت تفکر و هم زبان و معنا در این اثر است.

2- دوم اینکه نشان دهم پیوند این وجوه، با دانش روانکاوی خصوصاً نظام روانکاوی یونگ - که البته گونه‌ای از خوانش این اثر چندین وجهی است و به این معنا نیست که عطار در طرح این مقوله‌ها عمدی داشته است بلکه پویایی و گسترش‌پذیری زبان و معنای این کتاب چنین مجالی را فراهم می‌کند- گویای این مهم است که چگونه عطار در قرن هفتم هجری نسبت به زوایای پنهان وجود آدمی ژرف‌آگاهی داشته است و آن را از چشم اندازی هنرمندانه و نمادین کاویده است و اساساً تفکر در شعر او بر مبنای نماد شکل گرفته است و بدین ترتیب ابعاد کیمیاگریانه و روانکاوانه شعر عطار روشن‌تر می‌شود و همچنین نظم فکری عطار آشکارتر می‌گردد که چگونه می‌توان پس از گذر چندین قرن اثر او را قاعده‌مند معرفی کرد.

3- سوم اینکه ارائه این الگوی قاعده‌مندی می‌تواند نشانگر این باشد که بسیاری دیگر از آثار ادبی فرهنگ ما و حتی آن دسته از آثار مرتبط با

ادبیات سایر کشورهای جهان که بر پایه چنین نگرشی هستند نیز می توانند مشمول چنین قاعده ای شوند.

بررسی روانکاوانه زبان و معنا در منطق الطیر عطار با هدف ارائه شناسنامه ای تازه از وی

دیگر این که همانطور که قبلا اشاره شد در این کتاب به بررسی روانکاوانه زبان و معنا در داستان پرندگان عطار پرداخته شده است و آنچه که بیش از همه به من مجال این پژوهش را داده است، زبان نمادین و چند لایه این داستان است زیرا معتقدم این اثر رؤیای بیداری آفرینشگر خود است و دانش روانکاوی می تواند مخاطب مشتاق و پژوهشگر را در بررسی و کشف لایه های ژرفتر شخصیت عطار یاری دهد. هرچند در تذکره ها و کتابهای تاریخ ادبیات درباره زندگی شناسنامه ای و تاریخ و جغرافیای خاصی که با زندگی این مرد بزرگ در ارتباط بوده بسیار سخن به میان آمده است اما توجه داشته باشیم که شناسنامه حقیقی عطار نه فقط این ها که در اصل همین آثار ارزشمند اوست. همچنانکه دیدن پرنده در رؤیا (هنگام خواب) نشانگر شخصیت خود رؤیا بین است آن طور که در فرهنگ نمادها و تحقیقات روانکاوانه آمده است، پرندگان در این داستان همان خویشتن راستین عطارند که با آغاز حرکتی شجاعانه در قالب سفری پر مخاطره و رنجناک اما از سر شوق، از ظلمت به سوی نور، هویت طلایی بالقوه خود را به فعلیت و شکوفایی می رسانند. اما این رؤیا نه دیگر هنگام خواب بلکه هنگام بیداری رخ داده است و رؤیایی است که سراسر زندگی ارزشمند این مرد بزرگ، تحقق پویای آن است. و در واقع منطق الطیر داستان آدم در بند سیاهی های درون و برون خویش است که در جریان حرکتی روشن برای تحقق هویت درخشانش پرواز و تعالی را تجربه می کند و به سیمرغ روشنایی می رسد.

1- roducing Newton's Alchemical Papers

At the beginning of 2004, [The Chymistry of Isaac Newton](#) was established at the University of Indiana.

Their goals are:

- to transcribe Newton's alchemical manuscripts
- to investigate the laboratory techniques of Newton's time
- to replicate contemporary equipment and experiments

2- FROM THE JULY-AUGUST 2010 ISSUE

Isaac Newton, World's Most Famous Alchemist

For centuries some of the world's greatest geniuses struggled in secret to turn base metals into gold. In a sense they succeeded: In their restless quest, they unlocked some of nature's greatest secrets.

3- Opus

4-Aurora Consergens

5-Rebirth

6-Enlargement Of Personality